Research Paper

The Impact of Economic, Political, Gender Inequality Dimensions and Natural Resource Rents on Institutional Quality in Selected Countries

Zahra Sadeghi Motamed [1], Abolfazl Shahabadi*[2], Hamid Kordbacheh[3]

[1] h. D Student of Economics, Department of Economics, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran, z.sadeghimotamed@alzahra.ac.ir
[2] Professor of Economics, Department of Economics, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran, a.shahabadi@alzahra.ac.ir
[3] Associate Professor, Department of Economics, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran, h.kordbacheh@alzahra.ac.ir

10.22080/mrl.2025.28539.2154

Received:
January 30, 2025
Accepted:
August 30, 2025
Available online:
October 17, 2025

Keywords:
Institution, Inequality, Natural Resource Rents
JEL Classification:
E02, I31, O13.

Abstract

Institutions are defined as the rules of the game in a society, or more precisely and formally, as the humanly conceived constraints that shape human interaction. Institutions began to be considered in the early 1990s as an explanation for international differences in economic development, even in the World Bank and the International Monetary Fund, which were somewhat opposed to the idea. Institutions determine the extent to which those in power can appropriate the resources of the economy for their own private benefit. Institutions operate at all levels of society by determining the frameworks within which economic exchanges take place. The literature on institutions has always been of interest to economic researchers. In this regard, there are two approaches: one that seeks the causality of development and institutional quality, and the second approach that seeks to answer the question of why institutional quality varies across countries and seeks to identify the factors affecting it. The second has received less attention than the first. Based on North's approach, which considers development to depend on creating open access and countries' transition from limited access to open access, this article selects the variables of inequality and natural resource rents and seeks to examine their impact on institutional quality in selected countries during the period 2008-2020 using the two-stage generalized moments method. According to the results obtained, the impact of economic inequality on institutional quality is negative and significant (with a coefficient of -0/3 and p<0/01), the impact of gender inequality on institutional quality is negative and significant (with a coefficient of -0/01 and p<0/01), the impact of political inequality on institutional quality is negative and significant (with a coefficient of -0/01 and p<0/1), and the impact of natural resource rents on institutional quality is negative and significant (with a coefficient of -0/003 and p<0/01).

*Corresponding Author: Abolfazl Shahabadi
Address: Department of Economics, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. **Email:** a.shahabadi@alzahra.ac.ir

This work is licensed under the Creative Commons—Attribution-Non Commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).
© University of Mazandaran

Extended Abstract

Introduction

According to North's theory, it is the social structure and the way in which order is established that drives economic development. Countries that can create their structure based on public access to competition and the benefits it brings will succeed, while countries that pursue policies that restrict public access to competition and its benefits will fail. Inequality of any kind cuts off the access of one group to the benefit of another. On the other hand, inequality itself is the result of an undesirable institutional system. Property rules and rights create a particular distribution of income and wealth. And further, the more people or superior races or genders play a role in institutionalizing rights and property that benefit them at the expense of subordinates, the more they will contribute. As a result, inequality limits open access for the subordinate class. Inequality can also disrupt the process of economic growth and development by affecting the motivation of individuals. Unequal institutions severely limit economic development by reducing individuals' capacity to access resources, expand production, and increase income.

A vast literature has examined the impact of inequality, especially economic inequality, on institutions. Most economic studies have summarized inequality as income or wealth inequality. This study attempts to examine the impact of other dimensions of inequality, including political and gender inequality, in addition to natural resource rents, on institutions.

Method

In this section, based on the theoretical foundations stated and inspired by the studies of Posner[1] (2024), Khoshnoodi[2] et al. (2022), and Savoia[3] et al. (2009), the following panel equation has been formed:

$$Ln\ Ins^{4}_{\ it} = \beta_1 + \beta_2 * Ln\ EI^{5}_{\ it} + \beta_3 * Ln\ Rents^{6}_{\ it} + \beta_4 * Ln\ PI^{7}_{\ it} + \beta_5 * Ln\ GI^{8}_{\ it} + \beta_6 * Ln\ Ins_{\ i,\ t-1} + \mathcal{E}_{\ it} + \mu_{it} \quad (1)$$

The present study is a cross-country study using panel data from 25 selected countries during the period 2008-2020. In order to test the hypothesis and examine the effect of the variables on institutions in the selected countries, Stata 15 software and econometric techniques that combine time periods and sections were used. In this study, the dynamic estimator of the generalized method of moments (GMM) was used.

Results and Discussion

Institutions are human-made constraints that shape their relationships. The fact that institutions affect economic performance is not controversial and is widely accepted. In North's view, the development path is to achieve a system with open access. In fact, in his view, countries either have open access or limited access. The first group constitutes developed countries and the second group constitutes underdeveloped countries. Given that desirable institutional quality is a sign of development, the results show that inequality in all its forms and natural resource rents have had a significant and negative impact on institutions. The estimation results are presented in Table 1.

Table1: Results of model estimation using the two-stage generalized method of moments (GMM)

[1] E. Posner
[2] A. Khoshnoodi et al
[3] A. Savoia et al
[4] Institution (Ins)
[5] Economic Inequality (EI)
[6] Resources Rents
[7] Political Inequality (PI)
[8] Gender Inequality (GI)

Sadeghi Motamed, Z., Shahabadi, A., & Kordbacheh, H. (2026). The Impact of Economic, Political, Gender Inequality Dimensions and Natural Resource Rents on Institutional Quality in Selected Countries.

***Macroeconomics Research Letter*, 21(51): 7-24.**

Dependent Variable: Ln Ins				
Variables	Coefficient	Standard deviation	t-statistic	Probability
Ln Dependent variable t_{-1}	0.81	0.06	12.69	0.000
Ln EI	-0.03	0.01	-2.44	0.015
Ln Rents	-0.003	0.000	-3.28	0.001
Ln PI	0.01	0.005	2.47	0.014
Ln GI	-0.01	0.002	-4.16	0.000
Number of obs: 270	F (24, 241): 35.85***	Number of groups: 25	Sargan test: 22.75	
Autocorrelation:	AR (1): -2.08**			
	AR (2): 1.17			

Source: Research findings
The symbols *, **, and *** indicate significance levels of 10 percent, 5 percent, and 1 percent, respectively.

Conclusion

The findings of the study showed that all forms of inequality, as well as natural resource rents, have a significant and negative impact on institutions. These results are consistent with the theoretical foundations based on North's (2009) distinction between open and restricted access systems, where restricted access leads to the dominance of certain groups over resources and institutions, thereby weakening institutional quality. Based on these results, the following suggestions can be made:

Prioritizing policies to reduce economic inequality: Given the relatively large and significant coefficient of economic inequality (-0/03), it is necessary for policymakers to reduce class gaps and wealth concentration by taking effective measures in the areas of taxation, redistribution, and social protection.

Reducing gender inequality as a fundamental pillar of strengthening institutions: The negative effect of gender inequality (-0/01) on institutional quality indicates that women's equal access to economic, political, and social opportunities should be on the agenda of policymakers, including by improving women's participation in political and executive decision-making.

Increasing political equality and public participation in power: The positive and significant coefficient of political equality (+0/01) indicates that strengthening equal access of different groups to the power structure will improve institutional performance. In this context, designing institutions with transparent, accountable, and non-exclusive mechanisms is essential.

Targeted management of natural resource rents: Although the coefficient of natural resource rent is relatively small (-0/003), given its significance, mechanisms should be developed to prevent corruption, concentration of power, and institutional inefficiency resulting from natural resources. Allocating revenues from resources to productive and public infrastructure can be part of this solution.

Overall, institutional quality is not only a function of formal structures, but also a reflection of the level of participation, equality, and competition in society. Institutional policies will be successful when the roots of inequality are correctly identified and taken into account in policymaking.

Funding

There is no funding support.

Conflict of Interest Authors

The authors declare no conflict of interest.

Disclosure of AI Use

The author(s) declare that no artificial intelligence (AI) tools were used in the writing, analysis, or preparation of this manuscript.

Authors' Contribution

All authors contributed adequately to this study from its beginning to its end. They all read and approved the final document.

Acknowledgments

We are grateful to the editors of the magazine and the opinion of the respected reviewer, who added to the richness of the work.

علمی

تأثیر ابعاد نابرابری اقتصادی، سیاسی، جنسیتی و رانت منابع‌طبیعی بر کیفیت نهادی در کشورهای منتخب[۱]

زهرا صادقی معتمد [۱]، ابوالفضل شاه‌آبادی [۲*]، حمید کردبچه [۳]

[۱] دانشجو دکتری علوم اقتصادی، گروه اقتصاد دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. ایمیل: z.sadeghimotamed@alzahra.ac.ir
[۲] استاد گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. ایمیل: a.shahabadi@alzahra.ac.ir
[۳] دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. ایمیل: h.kordbacheh@alzahra.ac.ir

10.22080/mrl.2025.28539.2154

تاریخ دریافت:
۱۱ بهمن ۱۴۰۳
تاریخ پذیرش:
۸ شهریور ۱۴۰۴
تاریخ انتشار:
۲۵ مهر ۱۴۰۴

کلیدواژه ها:
نهاد، نابرابری، رانت منابع‌طبیعی
طبقه‌بندی:
O13، I31، E02

چکیده

نهادها را به‌عنوان قواعد بازی یک جامعه یا به‌طور دقیق‌تر و رسمی‌تر، به‌عنوان محدودیت‌های تصور شده توسط انسان که تعامل انسانی را شکل می‌دهند، تعریف می‌کند. نهادها در اوایل دهه ۱۹۹۰ به‌عنوان یک توضیح دهنده تفاوت‌هاي بین‌المللی در توسعه اقتصادی حتی در بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول که تا حدي مخالف این ایده بودند، مورد توجه قرار گرفت. نهادها تعیین می‌کنند که تا چه حد صاحبان قدرت می‌توانند منابع اقتصاد را به نفع خصوصی خود مصادره کنند. نهادها با تعیین چارچوب‌هایی که در آن مبادلات اقتصادی صورت می‌گیرد در جامعه در همه سطوح عمل می‌کنند. ادبیات مربوط به نهادها همواره مورد توجه محققین اقتصادی قرار داشته‌است. در این راستا دو رویکرد وجود دارد رویکردی که به دنبال علیت توسعه و کیفیت نهادی است و رویکرد دوم که به دنبال پاسخ به این پرسش است که چرا کیفیت نهادی در کشورها متفاوت است و به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر آن است. مورد دوم کمتر از مورد اول مورد توجه قرار گرفته است. مقاله حاضر با توجه به رویکرد نورث که توسعه را در گرو ایجاد دسترسی باز و گذار کشورها از دسترسی محدود به دسترسی باز می‌داند؛ متغیرهای نابرابری و رانت منابع‌طبیعی را برگزیده و به دنبال بررسی تأثیر آنان بر کیفیت نهادی در کشورهای منتخب طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۸ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای است. طبق نتایج به دست آمده تأثیر نابرابری اقتصادی برکیفیت نهادی منفی و معنادار (با ضریب ۰/۰۳- و $p<0/01$)، تأثیر نابرابری جنسیتی بر کیفیت نهادی منفی و معنادار (با ضریب ۰/۰۱- و $p<0/01$)، تأثیر نابرابری سیاسی بر کیفیت نهادی منفی و معنادار (با ضریب ۰/۰۱- و $p<0/01$) و تأثیر رانت منابع‌طبیعی بر کیفیت نهادی منفی و معنادار (باضریب ۰/۰۰۳- و $p<0/01$) است.

۱ مقدمه

انسان به محض تعامل با طبیعت زود متوجه شد در مقابل طبیعت بسیار آسیب‌پذیر است و برای تسلط بهتر بر طبیعت و در نتیجه شکل دادن سازمان تولید، زندگی اجتماعی و با هم بودن بهتر می‌تواند جوابگو باشد. لذا انسان زندگی اجتماعی را برگزید. به دلیل تفاوت دیدگاه‌ها، اهداف و... یکی از ویژگی‌های اصلی زندگی اجتماعی تضاد منافع، خشونت و استرس است. همین استرس و تضاد منافع پایداری اجتماعات انسانی را می‌تواند با خطر مواجه کند. از آنجاکه زندگی اجتماعی برای انسان‌ها منافع بیشتری از زندگی شخصی داشت، پس سعی به مدیریت این منازعات نمود. برای حل این منازعات نیاز به یک طرف سوم بود. طرف سوم می‌تواند دولت، رسوم، قوانین، فرهنگ و... باشد. به عبارتی طرف سوم برای سامان دادن اجتماعات انسانی، همان نهادها و سازمان‌ها هستند (نورث و همکاران[۲]، ۲۰۰۹).

به گفته نورث[۳](۱۹۹۰): «نهادها قواعد بازی در یک جامعه هستند، محدودیت‌هایی که توسط انسان طراحی شده‌اند که تعامل انسانی را شکل می‌دهند. آنها مشوق‌هایی را در مبادلات انسانی، اعم از سیاسی، اجتماعی یا اقتصادی تشکیل می‌دهند. اکثر کشورهایی که عملکرد اجتماعی و اقتصادی ضعیفی دارند،

[۱] . این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان "نابرابری، نهاد و توسعه اقتصادی" است.

[2] North et al.
[3] North

دارای مجموعه‌ای از ویژگی‌های مشترک مانند فساد بالا، درجه پایین دموکراسی یا دیکتاتوری، مشکلات حقوق مالکیت و سوگیری در اجرای قانون هستند. از سوی دیگر، کشورهای توسعه‌یافته نهادهای خوبی دارند که توسعه اقتصادی و اجتماعی را ارتقا می‌دهند. نهادهای یک کشور برای مدت طولانی تکامل یافته و شکوفایی کشور را شکل می‌دهد. نهادها هزینه‌های معاملات اقتصادی را تعیین می‌کنند: آنها توسعه را در قالب قراردادها و اجرای قراردادها تحریک می‌کنند که همگی هزینه‌های معاملات، ریسک و عدم اطمینان را کاهش می‌دهند. نهادها با حمایت از حقوق مالکیت و حاکمیت قانون باعث تشویق سرمایه‌گذاری و در نتیجه افزایش درآمد می‌شوند. نهادها همچنین دامنه سرکوب و مصادره منابع توسط خواص را تعیین می‌کنند. زمانی که نابرابری خیلی بالا باشد نهادها کارکرد ضعیف خواهند داشت (پوزنر[1]، ۲۰۲۴).

نهادهای سیاسی خوب، نهادهای اقتصادی فراگیر و سطح بالاتری از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند که سرمایه‌گذاری را برای عوامل اصلی تولید در اقتصاد مدرن مانند سرمایه انسانی، سرمایه فیزیکی و فناوری جذب می‌کنند. توانایی شرکت‌ها و کارگران برای افزایش سرمایه انسانی و فیزیکی و فناوری در یک بازه زمانی خاص باعث افزایش سطح تولید کالا و خدمات در یک کشور می‌شود. مازاد تولیدات در بازار خارجی فروخته می‌شود و برای واردات کالاها و خدماتی که تولید آن در کشور ناکارآمد است، درآمد ایجاد می‌کند. علاوه بر این، نهادهای سیاسی خوب و نهادهای اقتصادی فراگیر موجب تضمین توزیع منافع اقتصادی در سراسر جامعه می‌شود. ارتقای سطح درآمد و انتخاب، فرصتی را برای مردم فراهم می‌کند تا ترکیب بهتری از انتخاب‌ها را در کالاها و خدمات خریداری کنند و در نتیجه کیفیت زندگی مردم را بهبود بخشد و در نهایت توسعه اقتصادی اتفاق بیفتد (ساماراسینگه[2]، ۲۰۱۹). بر اساس نظریه نورث، ساختار اجتماعی و نحوه برقراری نظم، کلید توسعه اقتصادی است؛ کشورهایی که دسترسی آزاد و رقابتی به فرصت‌ها فراهم کنند، موفق‌تر خواهند بود.

نابرابری از هر نوعی که باشد دسترسی گروه خاصی را به نفع گروه دیگری قطع می‌کند. از طرفی، نابرابری خود در نتیجه نظام نهادی نامطلوب ایجاد شده‌است. مقررات و حقوق مالکیت توزیع خاصی از درآمد و ثروت را به وجود می‌آورد. و در ادامه آن، هر چه افراد یا نژاد و یا جنسیت برتر در نهادینه‌سازی حقوق و مالکیتی که آنان را به هزینه زیردستان به منفعت می‌رساند نقش بیشتری داشته باشند، سهم بیشتری هم می‌برند. در نتیجه نابرابری دسترسی باز را برای طبقه زیردست محدود می‌کند. همچنین، نابرابری با تحت تأثیر قرار دادن انگیزه‌های افراد می‌تواند فرآیند رشد و توسعه اقتصادی را مختل کند. نهادهای نابرابر با کاهش ظرفیت افراد برای دسترسی به منابع، گسترش تولید و افزایش درآمد، توسعه اقتصادی را به شدت محدود می‌کنند.

اصلاح نهادی پدیده‌ای است که به مرور زمان ایجاد می‌شود. از طرفی قشر ضعیف توانایی توقف ساختار نامطلوب را ندارند. این کاریست همگانی اما به همت نخبگان حاکم. اینکه نخبگان حاکم به دنبال این اصلاحات بروند یا خیر بسته به این دارد که این کار منافع آنان را حفظ و تقویت می‌کند یا خیر. یکی از عوامل مهم در این زمینه، میزان رانت موجود در اقتصاد است، به ویژه رانت ناشی از منابع طبیعی که معمولاً در مالکیت دولت است و زمینه مناسبی برای انحصار گروه‌های خاص فراهم می‌کند. وقتی رانت منابع طبیعی با نابرابری ترکیب شود، رقابت و دسترسی آزاد به فرصت‌ها محدود شده و هزینه اصلاحات نهادی افزایش می‌یابد.

اگرچه مطالعات پیشین عمدتاً نابرابری را تنها از منظر اقتصادی بررسی کرده‌اند، اهمیت پرداختن همزمان به ابعاد مختلف نابرابری اقتصادی، جنسیتی و سیاسی و نیز نقش رانت منابع طبیعی به‌عنوان عوامل مؤثر بر کیفیت نهادی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این چندبعدی بودن تحلیل، نوآوری اصلی مطالعه حاضر است که با هدف ارائه تصویری جامع‌تر از چگونگی تأثیر این ابعاد بر نهادها طراحی شده است. این امر به‌ویژه در کشورهای منتخب که دارای ساختارهای نهادی و سطح توسعه متفاوت هستند اهمیت دارد، چرا که شناخت جامع از این عوامل می‌تواند راهگشای سیاستگذاری‌های مؤثر در جهت بهبود نهادها و توسعه اقتصادی باشد.

مطالعه حاضر با بهره‌گیری از داده‌های ۲۵ کشور طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ و استفاده از مدل پانل پویا و روش گشتاورهای تعمیم‌یافته[3]، نوآوری در تحلیل تأثیر چندبعدی نابرابری و رانت منابع طبیعی بر کیفیت نهادی دارد. هدف اصلی این پژوهش پاسخ به این سوال است که چگونه نابرابری‌های مختلف و رانت منابع طبیعی کیفیت نهادی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. لذا، در ادامه مطالب ابتدا، به بیان نظری پرداخته و سپس پیشینه پژوهش‌های انجام شده خارجی و داخلی در حوزه نهادها، تصویر آماری متغیرهای مورد پژوهش، روش پژوهش، تجزیه و تحلیل نتایج و در انتها بحث و نتیجه‌گیری بیان خواهند شد.

۲ ادبیات تحقیق

۲,۱ مبانی نظری

نهادها چارچوبی را تعیین می‌کنند که در آن سازمان‌ها فعالیت می‌نمایند و مشوق‌های اقتصادی و سیاسی را شکل می‌دهند. زمانی که نهادها به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که انگیزه لازم برای فعالیت‌های مولد را فراهم نمی‌کنند، سازمان‌ها نیز به‌جای فعالیت ثمربخش، به اقدامات غیرمولد یا حتی مخرب

[1] Posner
[2] Samarasinghe
[3] Generalized Moments Method (GMM)

روی می‌آورند (نورث، ۱۹۹۰). این وضعیت در کشورهای کمترتوسعه‌یافته دیده می‌شود، جایی که محدودیت‌های نهادی ناکارا، ساختار پاداش‌دهی معیوبی را ایجاد کرده‌اند.

اگر عوامل جغرافیایی یا تاریخی، عامل اصلی عملکرد اقتصادی کشورها بودند، اختلاف قابل توجه بین کره شمالی و کره جنوبی توجیه‌پذیر نبود.در واقع، این نهاد است که تعاملات قوی با سیاست‌های اقتصادی دارد. ایجاد تغییر در این شرایط ممکن است دشوار و آهسته باشد، به ویژه به این دلیل که کسانی که دارای منافع خاص در ترتیبات فعلی هستند - ازجمله کسانی که در قدرت هستند - ممکن است تمایلی به ارائه یا حمایت از اصلاحات نهادی گسترده نداشته باشند(صندوق بین‌المللی پول[1]، ۲۰۰۳).

ابعاد نابرابری و کیفیت نهاد:

در طول تاریخ، نابرابری‌ها سرچشمه بسیاری از مشکلات بوده‌اند (سید کلایی و همکاران، ۱۴۰۳). دهه‌های اخیر، نابرابری اقتصادی در بسیاری از کشورها روندی افزایشی داشته و این مسئله موجب طرح این پرسش شده است که آیا سیاست‌گذاران باید برای مقابله با آن مداخله بیشتری داشته باشند. برای مدت‌ها، دیدگاه غالب بر این بود که نابرابری تنها زمانی نگران‌کننده است که افراد کم‌برخوردار از حداقل منابع برای تأمین نیازهای اساسی خود محروم باشند؛ رویکردی که به «دیدگاه کفایت» شهرت دارد. با این حال، پژوهشگرانی مانند توماس پیکتی[2] باعث شدند نابرابری اقتصادی وارد گفتمان عمومی و سیاسی شود (پوزنر، ۲۰۲۴).

دیدگاه‌های مختلفی درباره چرایی اهمیت نابرابری وجود دارد. از دیدگاه فایده‌گرایانه، نابرابری موجب کاهش رفاه اجتماعی می‌شود، زیرا مطلوبیت نهایی درآمد برای افراد ثروتمند کمتر از فقراست. دیدگاه دوم، برابری اقتصادی را خود یک ارزش ذاتی می‌داند (نگال[3]، ۱۹۹۵). و در نهایت، دیدگاهی وجود دارد که نابرابری را به دلیل ایجاد شکاف‌های طبقاتی و ارتباط آن با سایر اشکال نابرابری، پدیده‌ای آسیب‌زا تلقی می‌کند.

اما این ادعاها در برخی زمینه‌ها با تردید مواجه شده است. تعهد به برابری اقتصادی ممکن است با ارزش‌های دیگر، مانند آزادی و برابری فرصت‌ها در تضاد باشد. سیاست‌های ترویج برابری ممکن است انگیزه‌های کار را مخدوش کند یا به هزینه‌های اداری قابل توجهی نیاز داشته باشد و منابع کمتری را برای پروژه‌های عمومی و مصرف خصوصی باقی بگذارد. افرادی که دیدگاه کفایت را دارند معتقدند، تا زمانی که نیازهای اساسی- که می‌تواند به طور محدود به معنای تغذیه، سواد و سرپناه، یا به طور گسترده شامل طیف وسیعی از ظرفیت‌های لازم برای زندگی خوب باشد- پاسخ داده شود، نابرابری قابل پذیرش است (نوسبام[4]، ۲۰۱۳).

به طورکلی، نابرابری اقتصادی از چندین کانال بر نهاد مؤثر است:

اول، نابرابری بر سطح کلی کیفیت نهادی از طریق تأثیر آن بر سیاست‌گذاری و افزایش بی‌ثباتی سیاسی و تأثیرات متعاقب آن بر حقوق مالکیت و چارچوب نظارتی تأثیر می‌گذارد.

دوم، سطوح بالای قطبی‌سازی ناشی از نابرابری، منجر به انسجام اجتماعی ضعیف از طریق تأثیرات آن بر سرمایه اجتماعی و همچنین اعتماد پایین و سطوح بالقوه بالا در جرایم خشونت‌آمیز می‌شود.

سوم، تمرکز قدرت اقتصادی در ثروتمندان منجر به افزایش احتمال خشونت سیاسی می‌شود. و تمرکز قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی ایجاد می‌کند و اینگونه براندازی نهادهای نظارتی سیاسی و قانونی توسط ثروتمندان به نفع خود را به دنبال خواهد داشت. نابرابری سیاسی نیز به همین صورت نهادها را متأثر می‌سازد و می‌توان اذعان کرد این دو نابرابری بر هم مؤثر و یکدیگر را تقویت می‌کنند (لارنس[5]، ۲۰۱۵). در وضعیتی که نابرابری سیاسی بالاست، تمرکز قدرت سیاسی، تمرکز قدرت اقتصادی را هم به دنبال خواهد داشت. در ابتدا بهتر است بیان شود که تعامل سیاسی مستلزم استفاده از منابع است. بنابراین، با سطوح بالاتر نابرابری، باید انتظار مشارکت بیشتر از سوی ثروتمندان که منابع بیشتری در دسترس دارند، و مشارکت سیاسی کمتر از فقرا را داشته باشیم (فریرا و همکاران[6]، ۲۰۲۲). ثروتمندان با منابع در دسترس بیشتر، مشارکت بیشتر در سیاست دارند و قادرند فضای رقابت را به نفع خود پیش برند. درواقع، ثروتمندان اینگونه برای سایرین محدودیت رقابت ایجاد می‌کنند و خود با تأثیر بر روند انتخابات، نتایج آن را به دلخواه تغییر داده و می‌توانند نهادها را متأثر سازند. یعنی نابرابری، نهادها را در تسخیر گروه‌های قدرتی باقی می‌گذارد، که کنش‌های آن‌ها به جای منافع عمومی معطوف به منافع خاص است. از طرفی نابرابری شدید باعث ایجاد منافع متفاوت در میان گروه‌های مختلف اجتماعی می‌شود که به نوبه خود منجر به درگیری، بی‌ثباتی سیاسی اجتماعی و ناامنی می‌شود. تمایل عوامل اجتماعی به فعالیت‌های مشارکتی را کاهش می‌دهد و به نفع فساد و فعالیت‌های رانت‌خواری است. توزیع منابع بسیار نابرابر، مؤسساتی را تشویق می‌کند که به نوبه خود، تمایل به تداوم نابرابری دارند، بنابراین یک اثر دوطرفه بین نابرابری و کیفیت پایین نهادی ایجاد می‌کنند (آلونسو و گارسیامارتین[7]، ۲۰۱۳).

[1] International Monetary Fund (IMF)
[2] Thomas Piketty
[3] Negal
[4] Nussbaum
[5] Lawrence
[6] Ferreira et al.
[7] Alonso and Garcimartín

وقتی توزیع منابع به نفع یک گروه اجتماعی معین مغرضانه باشد، نهادهای سیاسی و اقتصادی را می‌توان زیر و رو کرد و فقط به طبقات مسلط فرصت داد. کشورهایی که از نظر تاریخی با نابرابری بالایی همراه بودند، چون دسترسی بسیار ناموازن را به فرصت‌های اقتصادی فراهم می‌کردند درنتیجه نهادهای استثماری ایجاد می‌کردند. تسلط برگزیدگان استعماری، نهادها را به گونه‌ای جعل کرد که به نفع اعضای آنها باشد. در جوامعی که با نابرابری شدید آغاز شد، اقلیت ثروتمند هم تمایل داشتند و هم قادر به ایجاد یک چارچوب قانونی اساسی بودند که سهم نامتناسبی از قدرت سیاسی را برای آنها تضمین می‌کرد و از آن نفوذ برای ایجاد قوانین و سایر سیاست‌های دولتی استفاده می‌کردند. آنها نسبت به بقیه مردم به فرصت‌های اقتصادی دسترسی بیشتری دارند. این امر جوامعی را ایجاد کرد که در آن حقوق مالکیت، سیستم‌های قانونی و نهادهای مالی توزیع نابرابر ثروت را تداوم بخشیدند و قدرت سیاسی همیشه تأثیر نادرست خواص را بر اقتصاد تضمین می‌کرد. منطق در رفتارهای رانت جویانه خواص سیاسی و تجاری نهفته است. الیگارشی ثروتمند و با نفوذ سیاسی قادر است با ایجاد روابط فاسد با مقامات دولتی، مقررات و نظام حقوقی را دستکاری کنند تا به نفع آنها عمل کنند و اینگونه کیفیت نهادی را کاهش می‌دهد (ساوویا و همکاران[1]، ۲۰۱۰).

نابرابری جنسیتی به وضعیتی اشاره دارد که در آن جنسیت به‌عنوان یک امتیاز یا مانع ساختاری عمل می‌کند. این نوع نابرابری، که عمدتاً زنان و دختران را در دسترسی به فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با محدودیت مواجه می‌سازد، به یکی از موانع مهم توسعه اقتصادی کشورها تبدیل شده‌است. مطالعات نشان داده‌اند که نابرابری جنسیتی، بهره‌وری اقتصادی را کاهش می‌دهد، رقابت آزاد را مختل می‌کند و مانع استفاده بهینه از استعدادهای موجود می‌شود. در نتیجه، ظرفیت کشورها برای دستیابی به توسعه پایدار محدود می‌گردد (شادلو و آخوندزاده، ۱۳۹۸).

نابرابری جنسیتی یکی از ابعاد مهم و درعین‌حال کمتر بررسی‌شده نابرابری در ادبیات کیفیت نهادی است. برخلاف نابرابری اقتصادی و سیاسی که در برخی مطالعات پیشین مورد توجه قرار گرفته‌اند، نابرابری جنسیتی اغلب نادیده گرفته شده‌است؛ در حالی که می‌تواند از مسیرهای مشخص و قابل‌تحلیلی بر عملکرد و کیفیت نهادها تأثیرگذار باشد. رابطه نابرابری جنسیتی با نهادها دو سویه است. از یک سو، نهادهای ضعیف با قوانین ناکارآمد، کلیشه‌های جنسیتی و سازوکارهای اجرایی تبعیض‌آمیز به تداوم این نوع نابرابری دامن می‌زنند (داگر و پیچ[2]، ۲۰۰۹). از سوی دیگر، نابرابری جنسیتی نیز بر کیفیت نهادها اثرگذار است.

نخست، نابرابری جنسیتی از طریق کاهش مشارکت سیاسی زنان، موجب کاهش تنوع در ساختارهای تصمیم‌گیری می‌شود. فقدان نمایندگی کافی برای زنان در نهادهای قانون‌گذاری و اجرایی می‌تواند کارکرد نمایندگی، پاسخ‌گویی و مشروعیت نهادها را تضعیف کند.

دوم، محرومیت ساختاری زنان از دسترسی برابر به منابع اقتصادی، آموزش، مالکیت، و فرصت‌های شغلی، مشارکت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها را محدود می‌کند. این مسئله نه‌تنها به کاهش بهره‌وری اقتصادی منجر می‌شود، بلکه موجب کاهش ظرفیت زنان برای مشارکت فعال در فرآیندهای نهادی و نظارتی نیز می‌گردد.

سوم، نابرابری جنسیتی می‌تواند به تضعیف سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی به نهادها بینجامد. زمانی‌که بخش بزرگی از جمعیت احساس بی‌عدالتی و طرد اجتماعی دارند، اعتماد به نهادهای رسمی کاهش می‌یابد و مشروعیت آن‌ها زیر سؤال می‌رود.

چهارم، در جوامعی که نابرابری جنسیتی عمیق است، نهادهای غیررسمی تبعیض‌آمیز (مانند رسوم مردسالارانه یا عرف‌های جنسیت‌محور) تقویت می‌شوند و در نتیجه، نهادهای رسمی کارآمد و مبتنی بر برابری و قانون با چالش مواجه می‌گردند.

با توجه به این مکانیسم‌ها، نابرابری جنسیتی نه‌فقط یک مسئله اجتماعی یا حقوق بشری، بلکه یکی از عوامل مؤثر بر تضعیف کیفیت نهادی است. لذا بررسی هم‌زمان ابعاد مختلف نابرابری، به‌ویژه بُعد جنسیتی، برای تحلیل کامل‌تر و سیاست‌گذاری مؤثرتر در حوزه نهادسازی، امری ضروری به شمار می‌رود.

رانت منابع و کیفیت نهادی:

ردپای نهادها، در قوانين رسمي جامعه بازتاب می‌شود. قوانين رسمي شامل قوانين سياسي(و قضايي)، قوانين اقتصادي و قراردادها است. قوانين سياسي، ساختار حاكميت، ساختار تصميم‌گيري و سطوح نظارتي را تعيين مي‌كنند و قوانين اقتصادي نحوه برخورداري از دارايي و انتفاع از درآمدهاي ناشي از آن و همچنين توانايي و نحوه انتقال منابع را در قالب حقوق مالكيت مشخص مي‌كنند. اما دولت به عنوان يك سازمان اقتصادي- سياسي نقش تعيين‌كننده‌اي در وضع و اعمال اين قوانين دارد. اقتصاددانان باور دارند اينكه دولت‌ها به دنبال توسعه می‌روند یا راه غارت را پیش می‌گیرند به منشأ درآمدهای مکتسبه آنان بستگی دارد (توفیقی و یحیوی رازلیقی، ۱۳۹۵). درواقع، شیوه کسب درآمد دولت‌ها بر چارچوب نهادی و قانون‌گذاری تأثیر می‌گذارد (زنوزی و همکاران، ۱۳۹۳).

در کشورهای غنی از منابع، احتمالاً نخبگان حاکم به‌ویژه با دموکراسی‌سازی و تقویت نهادهای اقتصادی مخالف هستند، زیرا نهادهای قوی‌تر مانند حاکمیت قانون یا کنترل فساد، کنترل‌ها و موازنه‌هایی را اعمال می‌کنند که کار را برای دریافت

[1] Savoia

[2] Dugger and Peach

رانت منابع‌طبیعی توسط نخبگان حاکم دشوارتر می‌کند (کارل[1]، ۱۹۹۷). رانت‌جویی موجب گسترش فساد، ناکارآمدی و تضعیف سیاست‌های عمومی و انحرافات بازار کار خواهد شد (تروبک[2]، ۲۰۰۲). دولت‌هایی که درآمد سرشاری از منابع‌طبیعی دارند تمایل کمتری برای برقراری سیستم مالیاتی کارآمد دارند در نتیجه با کاهش مالیات، ضرورت پاسخگویی دولت به مردم هم کاهش می‌یابد. البته رانت منابع‌طبیعی می‌تواند بر نهادها اثر مثبت بگذارد. از ثروت منابع طبیعی می‌توان برای تقویت ظرفیت اجرایی دولت‌ها، پیگیری اصلاحات اساسی محیط کسب و کار و کاهش فساد خرد با افزایش حقوق مقامات و بازرسان استفاده کرد (لهنه و همکاران[3]، ۲۰۱۴). مهلوم و همکاران[4](۲۰۰۶) در این خصوص استدلال می‌کنند اگر کیفیت نهادی از یک حد آستانه‌ای بالاتر باشد تعادل تولیدی برقرار است. در این حالت منابع تزریق شده از بابت منابع‌طبیعی جذب فعالیت‌های اقتصادی مولد خواهد شد. اما اگر کیفیت نهادی پایین‌تر از این حد آستانه‌ای باشد اقتصاد در دام رانت‌جویی می‌افتد و فراوانی منابع‌طبیعی تبدیل به مصیبت خواهد شد.

درواقع می‌توان به طورکلی اینطور بیان کرد که اگر نوع دسترسی اولیه در نظام اقتصاد بر پایه دسترسی باز باشد انتظار می‌رود منابع تزریق شده در نتیجه منابع‌طبیعی، بر نهادها تأثیر سوء نداشته باشد اما اگر رانت منابع با دسترسی محدود اولیه همراه شده باشد، عواید آن صرفا مابین افرادی که موفق به ایجاد رابطه با مقامات شده‌اند و از این طریق به منابع دسترسی دارند تقسیم می‌شود و آنان برای حفظ و تداوم رانت با وضع نهادهای باکیفیت مقابله خواهند کرد؛ چراکه نهاد خوب با ایجاد دسترسی باز، دسترسی ویژه آنان را از بین خواهد برد.

۲,۲ مروری بر مطالعات پیشین

پوزنر (۲۰۲۴) به دنبال بررسی این موضوع است که چگونه نابرابری، کیفیت نهادی را تضعیف می‌کند. به طور خلاصه می‌توان بیان کرد نهادهای اصلی جامعه - بازار، نظام حقوقی، سیستم آموزشی، و مقررات- کارکردهای اجتماعی خود را زمانی که نابرابری خیلی زیاد نباشد به بهترین نحو انجام می‌دهند.

خشنودی و همکاران[5](۲۰۲۲) با استفاده از مدل‌های مقطعی، پانل و پروبیت برای پانلی متشکل از ۱۱۲ کشور در دوره ۲۰۱۸-۲۰۰۵، تأثیر رانت منابع‌طبیعی بر اصلاحات نهادی و سیاست‌گذاری را بررسی می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد رانت منابع‌طبیعی تأثیر منفی و معناداری بر تغییر آزادی اقتصادی دارد. با تمایز بین انواع مختلف منابع طبیعی، به ویژه رانت نفت تأثیر منفی قابل توجهی بر تغییرات آزادی اقتصادی دارد.

لیپس و شراف[6] (۲۰۲۱) استدلال می‌کنند نابرابری دارای دو بعد برجسته است: (۱) نابرابری درآمد و (۲) نابرابری منطقه‌ای. در سطح خرد نابرابری، اعتماد افراد را به نهادهای ملی کاهش می‌دهد. در سطح کلان، نابرابری میانگین اعتماد کشورها به نهادهای ملی را کاهش می‌دهد. با تجزیه و تحلیل تغییرات زمانی منطقه‌ای در اروپا طی دوره ۲۰۱۶-۲۰۱۰ با نمونه‌ای از ۲۰۹ منطقه در ۲۴ کشور عضو اتحادیه اروپا نتایج بالا به دست آمده‌است.

گرابوفسکی و سلف[7] (۲۰۲۰) به دنبال بررسی عوامل تعیین‌کننده کیفیت نهادهای حاکمیتی بر فرآیندی تمرکز دارند که طی آن کیفیت نهادها در آسیای درحال‌توسعه تغییر کرده‌است. نتایج تخمین‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های مرتبط با افزایش بهره‌وری نیروی کار کشاورزی، کاهش وابستگی به منابع طبیعی و افزایش ثبت‌نام مدارس از نظر تأثیر مثبت بر کیفیت نهادهای حاکمیتی درحال‌توسعه آسیا بیشترین اهمیت را داشته‌اند.

باریشنیکوا و همکاران[8] (۲۰۱۶) به دنبال بررسی چگونگی اثرگذاری نابرابری، دموکراسی و توسعه اقتصادی بر نهادها در یک مدل پانل پویا با استفاده از داده‌های ۷۸ کشور از سال ۱۹۸۴ تا ۲۰۰۶ به این نتیجه رسیده‌اند که دموکراسی تأثیر غیرخطی بر ثبات دولت و دخالت نظامی در سیاست دارد. این اثر به نابرابری و تولید ناخالص داخلی سرانه بستگی دارد. نابرابری برای نظم و قانون اهمیت دارد و اثر غیرخطی نیز دارد. با این حال، نتایج برای اثر ثروت مختلط است.

برگ و همکاران[9] (۲۰۱۴) با استفاده از داده‌های مربوط به کیفیت نهادی و شاخص جهانی‌سازی، بیش از ۱۰۰ کشور را از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۰ مورد بررسی قرار داده‌اند تا رابطه بین جهانی‌سازی اقتصادی و اجتماعی و شش معیار کیفیت نهادی را تجزیه و تحلیل کنند. نتایج نشان می‌دهد افزایش جریان‌های اقتصادی و جهانی‌شدن اجتماعی با بهبود نهادها در کشورهای ثروتمند مرتبط است، در حالی‌که همبستگی‌ها در کشورهای فقیر منفی است. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد رابطه منفی در کشورهای فقیر به فراوانی منابع طبیعی مربوط می‌شود و نباید به عنوان یک اثر علی تعبیر شود.

آلونسو و گارسیمارتین[10] (۲۰۱۳) شواهد جدیدی در مورد عوامل تعیین‌کننده کیفیت نهادی در اروپا و آسیای مرکزی و جنوب صحرای آفریقا و آمریکای لاتین در سال ۱۹۰۰ ارائه می‌دهد. اول از همه، سطح توسعه کیفیت نهادی را تعیین می‌کند، دوم، به نظر می‌رسد توزیع درآمد کیفیت نهادی را مشروط می‌کند. درجه معینی از انسجام اجتماعی برای ارائه پیش‌بینی‌پذیری و مشروعیت نهادی مورد نیاز است. سوم، یک سیستم مالیاتی به طور مثبت با بهبود کیفیت سازمانی مرتبط است. مالیات‌ها

[1] Karl
[2] Trovik
[3] Lehne et al
[4] Mehlum et al
[5] Khoshnoodi et al
[6] Lipps and Schraff
[7] Grabowski and Self
[8] Baryshnikova et al
[9] Bergh et al
[10] Alonso and Garcimartín

درآمد لازم را برای ایجاد نهادهای با کیفیت فراهم می‌کند. در نهایت، آموزش کیفیت نهادی را بهبود می‌بخشد.

ساوویا و همکاران[1] (۲۰۰۹) بررسی ادبیات نظری و تجربی تأثیر نابرابری اقتصادی و سیاسی بر نهادها در کشورهای منتخب در دهه ۱۹۹۰ می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهد جوامع نابرابر، نهادهای استثمارگر و ناکارآمد را توسعه می‌دهند. تأثیر نابرابری اقتصادی می‌تواند همچنین به‌طور غیرمستقیم و از طریق تأثیر نابرابری بر دموکراسی‌سازی تشدید شود.

چونگ و گرادشتاین[2] (۲۰۰۴) به بررسی رابطه بین نابرابری و کیفیت نهادی در ۱۳۰ کشور طی دوره ۲۰۰۰-۱۹۸۴ پرداخته‌اند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد این دو به صورت پویا یکدیگر را تقویت می‌کنند در واقع بین کیفیت نهادی بهتر و توزیع برابرتر درآمد، علیت دوگانه برقرار است، اما پیوند دومی بر اولی غالب است. نابرابری درآمدی بالا به ثروتمندان اجازه می‌دهد تا نفوذ سیاسی قوی‌تری داشته باشند و در نتیجه نهادها را زیر و رو کنند.

عرب مازار و همکاران (۱۳۹۹) عنوان می‌کنند، یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر عملکرد اقتصادي کشورها، نهادهاي با کیفیت هستند. از این رو، شناسایی عوامل تعیین‌کننده کیفیت نهادي و به طور خاص کیفیت حکمرانی، امکان اتخاذ سیاست‌هاي مناسب در جهت افزایش کیفیت حکمرانی را فراهم می‌کند. در این مطالعه از داده‌هاي ۳۲ کشور داراي رانت منابع‌طبیعی در دوره زمانی ۲۰۱۵ -۲۰۰۲ استفاده شده‌است. نتایج حاصل از برآورد نشان می‌دهد تولید ناخالص سرانه، درآمدهاي مالیاتی و آزادي مطبوعات بر کیفیت حکمرانی اثرگذار بوده‌اند. همچنین، کیفیت حکمرانی در کشورهاي داراي رانت منابع نیز از طریق اثرگذاري بر ساختار مخارج دولت و سرمایه انسانی بر رشد اقتصادي اثرگذار بوده‌اند.

امیری و شاه‌آبادی (۱۳۹۶) تأثیر توسعه بر نهادها (شاخص حکمرانی) براي کشورهاي اسلامی طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۹۶ را بررسی نموده‌اند. نتایج مطالعه نشان دهنده تأثیر مثبت و معنی‌دار توسعه بر نهادها است. همچنین متغیرهاي سرمایه انسانی و وفور منابع‌طبیعی نیز به ترتیب تأثیر مثبت و معنی‌دار و منفی و معنی‌دار بر نهادها دارند.

توفیقی و یحیوی رازلیقی (۱۳۹۵) تأثیر رانت نفتی بر کیفیت نهادها در اقتصادهای نفتی را توضیح می‌دهد. بر این اساس استدلال می‌شود بسته به سطح کیفیت نهادی هر کشور، ظرفیت و آستانه ویژه‌ای برای جذب و به‌کارگیری مناسب رانت نفت وجود دارد که فراتر از آن آستانه هر مقدار اضافی رانت نفت، دارای اثر منفی بر سطح کیفیت نهادها است. نتایج تجربی بدست آمده با استفاده از شاخص‌های شش‌گانه کیفیت نهادی، طی دوره ۲۰۱۱-۱۹۹۶ برای کشورهای با اقتصاد نفتی است.

مطالعات مذکور نکات مهمی درباره نقش نابرابری و رانت منابع طبیعی در کیفیت نهادی ارائه کرده‌اند. برخی مطالعات همچون پوزنر (۲۰۲۴) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) صرفاً بر تأثیر نابرابری اقتصادی بر کیفیت نهادی تمرکز داشته‌اند و ابعاد دیگر نابرابری، به ویژه نابرابری جنسیتی، عملاً در این مطالعات نادیده گرفته شده‌است.

خشنودی و همکاران (۲۰۲۲) و توفیقی و یحیوی رازلیقی (۱۳۹۵) نشان داده‌اند که رانت منابع طبیعی تأثیر منفی بر نهادها دارد، اما تعامل آن با ابعاد مختلف نابرابری، به خصوص نابرابری جنسیتی و سیاسی، مورد بررسی قرار نگرفته است.

مطالعاتی مانند باریشنیکوا و همکاران (۲۰۱۶) و برگ و همکاران (۲۰۱۴) نتایج پیچیده و گاه متضادی درباره نقش دموکراسی و توسعه اقتصادی در کیفیت نهادی ارائه داده‌اند که نیازمند تحلیل عمیق‌تر و جامع‌تر است.

اکثر پژوهش‌ها نابرابری اقتصادی یا سیاسی را به صورت جداگانه بررسی کرده‌اند و نابرابری جنسیتی به طور قابل توجهی غایب است. همچنین کمتر مطالعه‌ای وجود دارد که همزمان نابرابری اقتصادی، سیاسی، جنسیتی و رانت منابع طبیعی را در چارچوبی یکپارچه تحلیل کند.

شکاف مهم دیگر فقدان تحلیل همزمان تأثیر این ابعاد مختلف بر کیفیت نهادی است که مطالعه حاضر با رویکرد چندبعدی و جامع قصد دارد این خلأ را پر کند. با توجه به پیچیدگی و اهمیت تأثیرات چندبعدی نابرابری و رانت منابع طبیعی، مطالعه حاضر با بهره‌گیری از روش‌های اقتصادسنجی و داده‌های پانلی، این ابعاد را همزمان و به طور جامع مورد بررسی قرار می‌دهد. این رویکرد نوآورانه کمک می‌کند سیاست‌گذاران دید دقیق‌تری نسبت به عوامل مؤثر بر کیفیت نهادی پیدا کنند و سیاست‌های هدفمندتری را طراحی نمایند.

۳ روش‌شناسی تحقیق

در این بخش، براساس مبانی نظری بیان شده و با الهام گرفتن از مطالعات پوزنر (۲۰۲۴)، خشنودی و همکاران (۲۰۲۲) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) معادله پانل زیر تشکیل شده‌است:

[1] Savoia et al.

[2] Chong and Gradstein

$$LnIns^{1}_{it} = \beta_1 + \beta_2 * LnEI^{2}_{it} + \beta_3 * LnRents^{3}_{it} + \beta_4 * LnPI^{4}_{it} + \beta_5 * LnGI^{5}_{it} + \beta_6 * LnIns_{i,t-1} + \varepsilon_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

مطالعه حاضر، پژوهش بین‌کشوری است که از داده‌های پانل شامل ۲۵ کشور منتخب[6] در طول دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۸ استفاده شده است. به منظور آزمون فرضیه و بررسی اثر متغیرهای مورد نظر بر نهاد در کشورهای منتخب از نرم‌افزار استتا ۱۵ و تکنیک‌های اقتصادسنجی که مقاطع و دوره‌های زمانی را با همدیگر ترکیب می‌کند، بهره گرفته شده‌است. در این مطالعه از برآوردگر پویای روش گشتاورهای تعمیم‌یافته استفاده شده‌است.

معیار انتخاب کشورهای مورد مطالعه بر اساس دو نکته اصلی بوده است: نخست، دسترسی به داده‌های معتبر و کامل برای بازه زمانی ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰؛ و دوم، پوشش تنوع نهادی و اقتصادی گسترده. نمونه شامل کشورهای توسعه‌یافته (مانند آمریکا، آلمان، کره جنوبی و اسپانیا)، کشورهای منابع‌محور (مانند ایران، عربستان سعودی و روسیه) و اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور (مانند چین، برزیل و ترکیه) است. این انتخاب امکان بررسی تأثیر نابرابری اقتصادی، سیاسی، جنسیتی و رانت منابع طبیعی را در بسترهای نهادی و اقتصادی مختلف فراهم می‌سازد و به تعمیم‌پذیری نتایج کمک می‌کند.

دوره زمانی ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ نیز به دلیل محدودیت دسترسی به داده‌های شاخص ریسک مرکب (که تا سال ۲۰۲۰ موجود است) و شاخص نابرابری جنسیتی (که از سال ۲۰۰۸ در دسترس است) انتخاب شده است. این بازه زمانی امکان تحلیل به‌روز و دقیق اثر متغیرهای مورد نظر را فراهم می‌آورد.

معرفی متغیرها

نهاد[7]: نهادها ساختارهایی از قواعد و هنجارهای ابداع شده توسط انسان هستند که رفتار فردی را شکل داده و محدود می‌کنند (نورث، ۱۹۹۱). قوانین، قراردادهای اجتماعی و هنجارها همه نمونه‌هایی از نهادها هستند. نهادها در سطح رسمی و غیررسمی متفاوت هستند (کوهین، ۱۹۸۸). در مطالعه پیش‌روی از شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری[8] استفاده شده است. دلیل این انتخاب جامعیّت این شاخص است. ابعادی که شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری پوشش می‌دهد بسیار فراتر از شاخص‌های حکمرانی است. شاخص ترکیبی از سه شاخص ریسک سیاسی، ریسک اقتصادی و ریسک مالی است و در مجموع ۲۲ متغیر را شامل می‌شود. شاخص ریسک سیاسی بر پایه ۱۰۰ امتیاز و ریسک مالی و ریسک اقتصادی هر دو بر پایه ۵۰ امتیاز طراحی شده‌اند. امتیاز این سه شاخص بر عدد دو تقسیم شده تا وزن آن‌ها در شاخص ریسک مرکب به دست آید. امتیاز شاخص مرکب از ۰ تا ۱۰۰ است که در گروه‌هایی با ریسک بسیار پایین (۸۰ تا ۱۰۰ امتیاز) و در گروه‌هایی با ریسک بسیار بالا (۰ تا ۴۹/۹ امتیاز) قرار می‌گیرد. متغیرهای ریسک سیاسی شامل(۱۲ زیرشاخص): ثبات حکومت، شرایط اجتماعی-اقتصادی، ریسک مصادره و عدم بازگشت سود سرمایه‌های خارجی، درگیری داخلی، درگیری خارجی، فساد، دخالت نظامیان در سیاست، تنش‌های مذهبی، حاکمیت نظم و قانون، تنش‌های نژادی، پاسخگویی حکومت در برابر مردم و کیفیت دیوانسالاری است. ریسک اقتصادی شامل (۵ زیرشاخص): تولید ناخالص داخلی سرانه، رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، نرخ تورم سالیانه، کسری بودجه دولت نسبت به تولید[9] و تراز حساب جاری نسبت به تولید است. ریسک مالی شامل(۵ زیرشاخص): بدهی خارجی نسبت به تولید، بدهی خارجی نسبت به صادرات و واردات، تراز حساب جاری نسبت به صادرات و واردات، نقدینگی خالص در ماه و ثبات نرخ ارز است. ریسک مرکب از ترکیب امتیاز ۳ شاخص ریسک سیاسی، اقتصادی و مالی به دست می‌آید (راهنمای بین‌المللی ریسک کشور، ۲۰۲۲). داده‌های این شاخص از سال ۱۹۸۰ به بعد توسط راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری به صورت ماهانه برای حدود ۱۴۱ کشور گزارش می‌شود.

نابرابری اقتصادی[10]: انواع مختلفی از نابرابری اقتصادی وجود دارد از جمله نابرابری درآمد و نابرابری ثروت. نابرابری درآمد با استفاده از توزیع درآمد (مقدار پولی که به مردم پرداخت می‌شود) اندازه‌گیری می‌شود و نابرابری ثروت نیز با استفاده از توزیع ثروت (میزان ثروتی که مردم دارند) اندازه گیری می‌شود (گزارش مجله مالی جهانی[11]، ۲۰۲۲).

در این مطالعه جهت نشان دادن نابرابری اقتصادی از شاخص جینی ثروت استفاده شده‌است. ضریب جینی ثروت یک معیار گسترده‌تر از نابرابری است که تغییرات را در هر دو انتهای طیف ثروت نشان می‌دهد (گزارش ثروت جهانی، ۲۰۲۳). این شاخص

[1] Institution (Ins)
[2] Economic Inequality (EI)
[3] Resources Rents
[4] Political Inequality (PI)
[5] Gender Inequality (GI)

[6]. آلمان، ایتالیا، آمریکا، انگلستان، فرانسه، چین، ژاپن، روسیه، عربستان سعودی، اندونزی، استرالیا، ترکیه، برزیل، کانادا، سوئد، سوئیس، کره جنوبی، مکزیک، ایران، اسپانیا، هلند، نروژ، قطر، عمان و دانمارک.
[7] Institutions
[8] International Country Risk Guide (ICRG)

[9] Gross Domestic Product (GDP)
[10] Economic Inequality
[11] https://gfmag.com/

بین ۰ تا ۱۰۰ (در برخی پایگاه‌های آماری بین ۰ تا ۱) توسط کردیت-سوئیس[1] و برای حدود ۱۶۳ کشور به صورت سالانه گزارش می‌شود. اعداد بالاتر نشان دهنده نابرابری در توزیع ثروت بیشتر است. عدد صفر به معنای برابری کامل و عدد ۱۰۰ به معنای نابرابری کامل است. این متغیر با توجه به مطالعات پوزنر (۲۰۲۴)؛ باریشنیکوا و همکاران (۲۰۱۶)؛ آلونسو و گارسیمارتین (۲۰۱۳) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) وارد مدل شده‌است.

نابرابری جنسیتی[2]: نابرابری جنسیتی وضعیتی فرهنگی، اجتماعی و قانونی است که در آن جنسیت حقوق و منزلت‌های متفاوتی را برای مردان و زنان تعیین می‌کند (کیم[3]، ۲۰۲۱). در این نوع تبعیض شاهد نابرابري در دستیابي به فرصت‌ها، نابرابري در دستمزد، نابرابري در اشتغال، نابرابري در تحصیل و... هستیم. شاخص‌های مختلفی برای بیان نابرابری جنسیتی کاربرد دارند که کامل‌ترین آن‌ها شاخص نابرابری جنسیتی است که به نوعی دربرگیرنده شاخص‌های دیگر نیز است. به همین دلیل از این شاخص در مطالعه حاضر استفاده شده‌است. شاخص نابرابری جنسیتی[4] منعکس‌کننده آسیب‌های مبتنی بر جنسیت در سه بعد - سلامت باروری، توانمندسازی و بازار کار- است. مقادیر با استفاده از معیار پیشنهاد شده توسط ست (۲۰۰۹) محاسبه می‌شوند. داده‌های این شاخص توسط برنامه توسعه سازمان ملل[5] از سال ۲۰۰۸ به بعد برای حدود ۱۶۹ کشور موجود است. مطالعه‌ای که تأثیر این بعد از نابرابری را بر نهاد دیده باشد مسبوق به سابقه نیست.

نابرابری سیاسی[6]: نابرابری سیاسی در مقابل برابری سیاسی قرار دارد در جایی‌که طبقات یا افراد خاص نفوذ بیشتری بر فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی داشته باشند و در آن مشارکت بیشتری داشته باشند و نتایج سیاست‌ها به طور سیستماتیک به نفع آنها باشد(گزارش مؤسسه تحقیقات سیاست عمومی[7]، ۲۰۱۴).

برای نشان دادن برابری سیاسی از شاخص‌های مختلفی در مطالعات استفاده شده‌است از جمله، شاخص دسترسی برابر به قدرت سیاسی که در قیاس با سایر شاخص‌ها بدیل بهتری برای برابری سیاسی است. در مطالعه حاضر نیز از به پیروی از مطالعه هول[8] (۲۰۱۸) از این شاخص برای نشان دادن نابرابری سیاسی استفاده شده‌است. به این صورت که هرچه دسترسی به قدرت سیاسی برابرتر باشد یعنی نابرابری سیاسی کمتر است.

دسترسی برابر بر این ایده استوار است که نه حمایت از حقوق و آزادی‌ها و نه توزیع برابر منابع برای برابری سیاسی کافی نیست. در حالت ایده‌آل، همه گروه‌ها باید از قابلیت‌های عملی برابر برای مشارکت، خدمت در موقعیت‌های قدرت سیاسی، در دستور کار قرار دادن مسائل و تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری برخوردار باشند. در این مطالعه، میزان قدرت سیاسی یکسان افراد در موقعیت‌های اجتماعی-اقتصادی مختلف مورد توجه است. داده‌های این شاخص توسط گروه تحقیقات دموکراسی[9] تهیه شده‌است. مقیاس شاخص از کم به زیاد (از صفر تا یک) است. و داده‌های آن در پایگاه آماری دنیای داده‌ها[10] در دسترس است. قدرت سیاسی برابر به این اشاره دارد که آیا افراد:

(الف) مشارکت فعال در سیاست (با رای دادن و غیره) دارند، (ب) در سازمان‌های جامعه مدنی درگیر هستند، (ج) نمایندگی امن در دولت دارند، (د) قادر به تعیین دستور کار سیاسی هستند، (ه) نفوذ تصمیمات سیاسی دارند و (و) بر اجرای آن تصمیمات تأثیر می‌گذارند یا خیر (هول، ۲۰۱۸). این متغیر به پیروی از مطالعات باریشنیکوا و همکاران (۲۰۱۶) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) وارد مدل شده‌است.

رانت منابع‌طبیعی[11]: در علم اقتصاد، رانت پس از محاسبه تمام هزینه‌ها و بازده عادی، یک ارزش اضافی است، یعنی تفاوت بین قیمتی که یک محصول از یک منبع را می‌توان با آن به فروش رساند و هزینه‌های استخراج و تولید مربوطه آن، از جمله بازده عادی. زمانی که در رابطه با منابع‌طبیعی صحبت شود به آن رانت منابع‌طبیعی می‌گویند (اسچرزر و سینر[12]، ۲۰۰۶).

در این پژوهش از داده‌های رانت منابع طبیعی (درصدی از تولید ناخالص داخلی)[13] استفاده شده است. برآورد رانت منابع طبیعی به عنوان تفاوت بین قیمت یک کالا و هزینه متوسط تولید آن محاسبه می‌شود. این کار با تخمین قیمت واحدهای کالا و کم کردن تخمین میانگین هزینه هر واحد استخراج یا برداشت انجام می‌شود. سپس در مقادیر فیزیکی استخراج یا برداشت ضرب می‌شود تا رانت هر کالا به عنوان سهمی از تولید ناخالص داخلی تعیین شود (بانک جهانی، ۲۰۲۴). مجموع رانت منابع طبیعی عبارت است از مجموع رانت نفت، رانت گاز طبیعی، رانت زغال سنگ (سخت و نرم)، رانت معدنی و رانت جنگل. اعداد بالاتر نشان‌دهنده مقدار رانت بیشتر است. داده‌های این شاخص توسط بانک جهانی از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۱ گزارش شده است. این متغیر با توجه به مطالعات خشنودی و همکاران (۲۰۲۲)؛ گرابوفسکی و سلف (۲۰۲۰) و عرب‌مازار و همکاران (۱۳۹۹) وارد مدل شده‌است.

[1] https://www.credit-suisse.com/
[2] Gender Inequality
[3] Kim
[4] Gender Inequality Index (GII)
[5] United Nations Development Programme (UNDP)
[6] Political Inequality
[7] Institute for Public Policy Research
[8] Houle
[9] V-Dem
[10] https://ourworldindata.org/
[11] Resources Rent
[12] cherzer and Sinner
[13] Total natural resources rents (% of GDP)

٤ برآورد مدل تجربی

٤,١ آمار توصیفی

میانگین متغیرهای مورد بررسی در مطالعه حاضر در جدول ۱ و ۲ به تصویر کشیده شده‌است. طبق حقایق آماری از نظر شاخص حکمرانی نروژ، سوئیس و سوئد بالاترین مقدار شاخص ریسک مرکب (مقادیر بالاتر این شاخص به معنای وضعیت بهتر نهادی است) طی دوره ۲۰۲۰ - ۲۰۰۸، و کمترین مقدار مربوط به ترکیه است. ایران در رابطه با شاخص ریسک در رتبه ۲۴ام و بعد از ترکیه قرار دارد. در رابطه با این شاخص وضعیت روسیه، چین و عربستان سعودی بهتر از ایران است. از نظر شاخص دسترسی برابر به قدرت دانمارک، نروژ و آلمان بالاترین میزان برابری را دارند. در میان کشورهای منتخب ایران رتبه ۲۱ را در این شاخص دارد. از این منظر جایگاه ایران نسبت به کشورهای قطر، عمان، چین و عربستان سعوری بهتر است.

در رابطه با ضریب جینی ثروت، ژاپن، استرالیا و ایتالیا کمترین میزان و روسیه بیشترین جینی ثروت را در گروه منتخب دارد. رتبه ایران ۱۹ از ۲۵ کشور است. از نظر شاخص رانت منابع، سوئیس، ژاپن و فرانسه کمترین مقدار و عربستان سعودی بیشترین مقدار را دارد. ایران در رتبه ۴ام و در وضعیت بهتری نسبت به قطر و عمان در رابطه با این شاخص در گروه منتخب است. همانطور که مشخص است کشورهایی که از منظر شاخص‌های برابری و رانت منابع وضعیت مناسب‌تری دارند، شاخص ریسک بالاتر (وضعیت نهاد بهتر) و کشورهایی که از منظر شاخص‌های برابری و رانت منابع در جایگاه نامطلوبی قرار دارند، ریسک پایین‌تر (وضعیت نهادی ضعیف‌تر) دارند.

جدول ۱: میانگین و رتبه تعیین کننده‌های نهاد در کشورهای منتخب طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۸

کشور	شاخص ریسک مرکب	رتبه در شاخص ریسک مرکب	رانت منابع طبیعی	رتبه رانت منابع طبیعی	جینی ثروت	رتبه در جینی ثروت
Germany	۸۳/۷٤	۴	۰/۱۳٤	۱۹	۷۵/۹۳	۱۲
Italy	۷٤/۱۷	۱۶	۰/۱۰۸	۲۰	٦٦/۰۵	۲۳
USA	۷٦/۸۱	۱۴	۰/۷۳۵	۱۵	۸۱/٦۱	۲
U. Kingdom	۷۷/۰۱	۱۳	۰/٦۷۲	۱۶	٦۹/۷۷	۱۸
France	۷۳/٦۱	۱۸	۰/۰٤٤	۲۳	۷۲/۰۳	۱۷
China	۷٤/۰۱	۱۷	۳/۳۸٦	۱۰	۷۲/۷۳	۱۶
Japan	۸۱/۲٦	۸	۰/۰۳۷	۲۴	٦۳/۳۰	۲۵
Russia	۷۰/۱٤	۲۱	۱۲/٦۹۰	۵	۸۵/۹۸	۱
Saudi Arabia	۷٦/۵۰	۱۵	۳۵/۱۸۳	۱	۷۸/۸۳	۸
Indonesia	٦۷/٤۷	۲۳	۵/۲۳٦	۸	۸۲/۰۷	۵
Australia	۷۸/۵٤	۱۱	۵/۷۷۸	۷	٦۵/٤۰	۲۴
Turkey	٦۱/۸۰	۲۵	۰/۵۷۱	۱۸	۸۱/٤۹	۶
Brazil	٦۹/۷۰	۲۲	۳/۳۵۹	۱۱	۸۱/۱۰	۷
Canada	۸۲/۵۲	۶	۱/۸۳۵	۱۲	۷۳/٤۸	۱۵
Sweden	۸٤/٦٦	۳	۰/۸٦۰	۱۴	۸۳/٤۱	۳
South Korea	۸۰/۷۷	۹	۰/۰۷۱	۲۱	٦۸/۵۵	۲۰
Mexico	۷۰/٦۵	۲۰	٤/۰۸٤	۹	۷۷/٦٦	۹
Spain	۷۲/۳۰	۱۹	۰/۰۵٤	۲۲	٦٦/۳۷	۲۲
Netherlands	۸۲/۰٤	۷	۰/٦۲۵	۱۷	۷۵/٤۹	۱۳
Switzerland	۸۸/۱۷	۲	۰/۰۱۲	۲۵	۷۷/٤٦	۱۱
Norway	۸۹/۵۲	۱	۷/۳۷۸	۶	۷۷/٤۷	۱۰
Iran	٦٦/۰۱	۲۴	۲۳/٤۰۹	۴	٦۹/۷۱	۱۹
Qatar	۷۸/۸۳	۱۰	۲٦/۹٦۸	۳	٦۷/۸۳	۲۱
Oman	۷۷/۲۲	۱۲	۳۰/٦۱۰	۲	۷۵/۲۵	۱۴
Denmark	۸۲/٦۷	۵	۰/۹۵۱	۱۳	۸۲/٦۳	۴

منبع: یافته‌های پژوهش
مأخذ آماری: International Country Risk Quide, Credit-Suisse, Worldbank

جدول۲: میانگین و رتبه تعیین کننده‌های نهاد در کشورهای منتخب طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۸

کشور	دسترسی برابر به قدرت	رتبه در دسترسی برابر به قدرت	نابرابری جنسیتی	رتبه نابرابری جنسیتی
Germany	۰/۹۴	۳	۰/۰۸۶	۱۹
Italy	۰/۹۳	۵	۰/۰۹۰	۱۸
USA	۰/۸۴	۱۱	۰/۲۲۲	۱۱
U. Kingdom	۰/۸۱	۱۵	۰/۱۴۵	۱۲
France	۰/۸۸	۹	۰/۱۰۴	۱۶
China	۰/۳۰	۲۳	۰/۲۳۰	۱۰
Japan	۰/۸۴	۱۲	۰/۱۰۸	۱۴
Russia	۰/۴۵	۲۰	۰/۲۶۴	۹
Saudi Arabia	۰/۱۱	۲۴	۰/۴۲۶	۵
Indonesia	۰/۶۳	۱۸	۰/۴۸۱	۳
Australia	۰/۸۳	۱۳	۰/۱۱۳	۱۳
Turkey	۰/۶۷	۱۷	۰/۳۵۲	۷
Brazil	۰/۷۲	۱۶	۰/۴۳۳	۴
Canada	۰/۸۸	۱۰	۰/۱۰۵	۱۵
Sweden	۰/۹۴	۴	۰/۰۴۰	۲۳
South Korea	۰/۸۲	۱۴	۰/۰۹۷	۱۷
Mexico	۰/۶۱	۱۹	۰/۳۶۵	۶
Spain	۰/۸۹	۸	۰/۰۸۲	۲۰
Netherlands	۰/۹۱	۶	۰/۰۳۹	۲۴
Switzerland	۰/۹۰	۷	۰/۰۴۲	۲۲
Norway	۰/۹۶	۲	۰/۰۴۴	۲۱
Iran	۰/۳۵	۲۱	۰/۵۱۳	۲
Qatar	۰/۰۸	۲۵	۰/۵۱۶	۱
Oman	۰/۳۳	۲۲	۰/۳۱۵	۸
Denmark	۰/۹۷	۱	۰/۰۳۶	۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش
مأخذ آماری: Ourworldindata, UNDP

۴,۲ تجزیه و تحلیل نتایج

پیش از انجام تخمین مدل ابتدا مانایی متغیرها جهت جلوگیری از بروز مشکل رگرسیون کاذب انجام شده‌است. به طور کلی چنانچه متغیرهای مورد استفاده در الگو مانا باشند، تخمین‌های به دست‌آمده مشکل رگرسیون کاذب را ندارند، اما اگر متغیرها مانا نباشند می‌بایست رابطه هم‌انباشتگی بین متغیرهای وابسته و مستقل بررسی شود. به این ترتیب جهت بررسی ایستایی متغیرها از آزمون (ایم- پسران و شین) استفاده شده‌است. فرضیه صفر در این آزمون داشتن ریشه واحد و فرضیه مقابل مانایی است. جدول ۲ نشان می‌دهد همه متغیرها در سطح مانا هستند در نتیجه نیازی به آزمون هم‌انباشتگی نمی‌باشد.

جدول(۳): نتایج آزمون ریشه واحد لوین، لین و چو برای کشورهای موردمطالعه

نام متغیرها	مانایی	احتمال	آماره
Ln Ins	I (0)	۰/۰۰	-۴/۸۵
Ln GI	I (0)	۰/۰۳	-۱/۸۶
Ln EI	I (0)	۰/۰۰	-۴/۹۱
Ln PI	I (0)	۰/۰۱	-۲/۹۴
Ln Rents	I (0)	۰/۰۰	-۳/۴۸

منبع: یافته‌های پژوهش

در ادامه جهت تخمین مدل باید ابتدا مشخص شود داده‌ها به صورت مدل تلفیقی یا تابلویی باید تخمین زده شوند. جهت بررسی این موضوع از آزمون لیمر استفاده شده‌است. نتایج نشان می‌دهد مدل با استفاده از داده‌های تابلویی باید برآورد شود. همچنین در این پژوهش از آزمون سارگان[1] برای معتبر بودن متغیرهای ابزاری(عدم وجود هیچگونه ارتباط بین اجزای خطا و ابزارهای بکارگرفته‌شده) استفاده شده‌است. براساس نتایج آزمون سارگان، متغیرهای ابزاری به کارگرفته شده در تخمین الگو از اعتبار لازم برخوردار هستند و فرضیه صفر مبنی-بر مشخص بودن معادله رد نمی‌شود.

همچنین بررسی خودهمبستگی الگوهای داده‌های تابلویی (پیروی پسماندها از یک فرآیند میانگین متحرک) ضرورت دارد. نتایج به دست آمده از بررسی خودهمبستگی بین جملات اخلال نشان می‌دهد در سطح خطای ۱ درصد خودهمبستگی در مرتبه اول وجود داشته و در مرتبه دوم وجود ندارد.

بر اساس نتایج حاصل از برآورد مدل، نابرابری اقتصادی اثر منفی و معناداری بر کیفیت نهادها دارد. این یافته با مبانی نظری نورث (۱۹۹۰) همسو است که بر نقش نهادهای برابرگرا در ارتقای عملکرد اقتصادی تأکید دارد. در واقع، نابرابری اقتصادی با فراهم‌کردن امکان نفوذ بیشتر نخبگان ثروتمند در فرآیند سیاست‌گذاری، نهادها را به نفع گروه‌های خاص منحرف می‌کند. نتایج مطالعه حاضر با مطالعات پوزنر(۲۰۲۴)، باریشنیکوا و همکاران (۲۰۱۶) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) نیز تطابق دارد که نابرابری اقتصادی را عامل تضعیف شفافیت نهادی و تشدید فساد ساختاری معرفی کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نابرابری جنسیتی تأثیر منفی و معناداری بر کیفیت نهادها دارد. این نتیجه با مبانی نظری مرتبط هم‌راستا است، چرا که نابرابری جنسیتی با محدودکردن دسترسی زنان به منابع، فرصت‌ها و مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری، موجب کاهش شمول‌پذیری نهادی می‌شود. محدودیت زنان در ورود به عرصه‌های سیاسی و اقتصادی مانع از اثرگذاری آن‌ها بر ساختارهای نهادی و اصلاح آن‌ها می‌گردد. با توجه به نبود مطالعات تجربی مستقیم در این حوزه، یافته حاضر نشان‌دهنده یکی از جنبه‌های نوآورانه پژوهش است و بر ضرورت توجه به جنسیت به‌عنوان متغیری مؤثر در تحلیل کیفیت نهادها تأکید دارد.

نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که برابری سیاسی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت نهادها دارد. این یافته با مبانی نظری پژوهش سازگار است؛ زیرا در شرایطی که توزیع قدرت سیاسی میان گروه‌های مختلف متوازن باشد، امکان مشارکت گسترده‌تر شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و نظارت نهادی افزایش می‌یابد. در مقابل، تمرکز قدرت سیاسی در دستان گروه‌های خاص، نهادها را در معرض تسخیر قرار می‌دهد و کارکرد آن‌ها را به نفع گروه‌های ذی‌نفوذ منحرف می‌سازد. نتایج مطالعه حاضر توسط مطالعات اباریشنیکوا و همکاران (۲۰۱۶) و ساوویا و همکاران (۲۰۰۹) تأیید می‌شود.

بر اساس نتایج حاصل از برآورد مدل، رانت منابع طبیعی تأثیر منفی و معناداری بر کیفیت نهادها دارد. این یافته با مبانی نظری نورث (۲۰۰۹) در خصوص اهمیت «دسترسی باز» برای شکل‌گیری نهادهای فراگیر هم‌راستا است. ماهیت رانت‌محور منابع طبیعی به‌گونه‌ای است که به جای ترویج رقابت و شایسته‌سالاری، دسترسی به منابع و فرصت‌ها را محدود کرده و زمینه را برای روابط شخصی و پاداش‌های سیاسی فراهم می‌سازد. در چنین ساختاری، گروه‌های ذی‌نفع برای حفظ منافع خود، نهادهایی ایجاد می‌کنند که استمرار دسترسی محدود را تضمین کند. نتایج مطالعه حاضر توسط مطالعات خشنودی و همکاران (۲۰۲۲)، گرابوفسکی و سلف (۲۰۲۰) و عرب‌مازار و همکاران (۱۳۹۹) تأیید می‌شود.

جدول (٤): نتایج برآورد الگو به روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) دو مرحله‌ای

Dependent variable: Ln Ins	Ln Dependent variable $_{t-1}$	Ln EI	Ln Rents
	۰/۸۱***	-۰/۰۳***	-۰/۰۰۳***
	Ln PI	Ln GI	
	۰/۰۱***	-۰/۰۱***	
Number of obs	Number of groups	F (24, 241)	Sargan test
۲۷۰	۲۵	۳۵/۸۵***	۲۲/۷۵
Autocorrelation			
AR (1)		AR (2)	
-۲/۰۸**		-۱/۱۷	

منبع: یافته‌های پژوهش
نشانه‌های *، **، و *** به ترتیب سطوح معناداری ۱۰ درصد، ۵ درصد، و ۱ درصد است.

[1] Sargan

۵ نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف بررسی تأثیر ابعاد مختلف نابرابری (اقتصادی، جنسیتی، سیاسی) و رانت منابع طبیعی بر کیفیت نهادها در کشورهای منتخب طی دوره ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که تمامی اشکال نابرابری و همچنین رانت منابع طبیعی، تأثیر منفی و معناداری بر نهادها دارند. این نتایج با مبانی نظری مبتنی بر دیدگاه نورث (۲۰۰۹) درخصوص تمایز میان نظام‌های دسترسی باز و محدود سازگار است؛ جایی که دسترسی محدود موجب تسلط گروه‌های خاص بر منابع و نهادها و در نتیجه تضعیف کیفیت نهادی می‌شود.

براساس این نتایج، می‌توان پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه داد:

اولویت‌بخشی به سیاست‌های کاهش نابرابری اقتصادی: با توجه به ضریب نسبتاً بزرگ و معنادار نابرابری اقتصادی (۰/۰۳-)، لازم است سیاست‌گذاران با اتخاذ اقدامات مؤثر در حوزه‌های مالیاتی، بازتوزیعی و حمایت‌های اجتماعی، فاصله طبقاتی و تمرکز ثروت را کاهش دهند.

کاهش نابرابری جنسیتی به‌عنوان رکن بنیادین تقویت نهادها: اثر منفی نابرابری جنسیتی (۰/۰۱-) بر کیفیت نهادی نشان می‌دهد که دسترسی برابر زنان به فرصت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی باید در دستور کار سیاست‌گذاران قرار گیرد؛ از جمله با بهبود مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجرایی.

افزایش برابری سیاسی و مشارکت همگانی در قدرت: ضریب مثبت و معنادار برابری سیاسی (۰/۰۱+) بیانگر آن است که تقویت دسترسی برابر گروه‌های مختلف به ساختار قدرت، موجب بهبود عملکرد نهادی خواهد شد. در این زمینه، طراحی نهادهایی با سازوکارهای شفاف، پاسخگو و غیرانحصاری ضروری است.

مدیریت هدفمند رانت منابع طبیعی: هرچند ضریب رانت منابع طبیعی نسبتاً کوچک (۰/۰۰۳-) است، اما با توجه به معناداری آن، باید سازوکارهایی برای جلوگیری از فساد، تمرکز قدرت و ناکارآمدی نهادی ناشی از منابع طبیعی تدوین شود. تخصیص درآمدهای حاصل از منابع به زیرساخت‌های مولد و عمومی می‌تواند بخشی از این راهکار باشد.

در مجموع، کیفیت نهادی نه تنها تابع ساختارهای رسمی، بلکه بازتابی از میزان مشارکت، برابری و رقابت در جامعه است. سیاست‌های نهادی زمانی موفق خواهند بود که ریشه‌های نابرابری به درستی شناسایی و در سیاست‌گذاری لحاظ شوند.

تأمین مالی

نویسندگان اعلام کردند که هیچ حمایت مالی برای این پژوهش وجود ندارد.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام کردند که هیچ گونه تضاد منافع برای این پژوهش وجود ندارد.

اعلام استفاده از هوش مصنوعی

نویسنده/نویسندگان اعلام می‌کنند که در تولید، نگارش و تحلیل این مقاله از هیچ‌گونه ابزار یا فناوری هوش مصنوعی استفاده نشده است.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در مفهوم‌سازی و نگارش مقاله مشارکت داشتند. همه نویسندگان محتوای مقاله را تأیید کردند و در مورد تمام جنبه‌های کار توافق داشتند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان از مسئولین و داوران نشریه تشکر می‌کنند.

منابع

Acemoglu, D. & Robinson, J. (2005). Economic origins of dictatorship and democracy. New York: *Cambridge University Press*. https://doi.org/10.1017/CBO9780511510809.

Acemoglu, D., Johnson, S. & Robinson, J. (2001). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American Economic Review*, *91*(5), 1369-1401. https://www.jstor.org/stable/2677930.

Alonso, J. & Garcimartín, C. (2009). The determinants of institutional quality. more on the debate. *Discussion Papers, University of Nottingham, CREDIT*. https://ideas.repec.org/p/not/notcre/09-04.html.

Amiri, B. & Shahabadi, A. (2017). The effect of development on institutions: the case of islamic countries of D8 group. *Sociology of Social Institutions*, *4*(9), 109-128. doi: 10.22080/ssi.2017.1561. (In Persian).

Arabmzar, A., Izadkhasti, H. & Beygmohammadi, S. (2020). Effective factors on the quality of governance in countries with natural resource rent: simultaneous Panel Data equation approach. *Journal of Economics and Modelling*, *11*(1), 121-151. doi: 10.29252/jem.2020.100521. (In Persian).

Baltagi, B.H. (2008). Econometric analysis of panel data. *John Wiley & Sons Ltd., Chichester*. https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1400940.

Beramendi, P & Rueda, D. (2014). Inequality and institutions: the case of economic coordination. *Annual Review of Political Science*, 17(c), 251-271. https://ssrn.com/abstract=2439630.

Bergh, A., Mirkina, I. & Nilsson, T. (2014). Globalization and institutional quality-A panel data analysis. *Oxford Development Studies*, *42*(3), 365–394. https://doi.org/10.1080/13600818.2014.884555.

Chong, A. & Gradstein, M. (2004). Inequality and institutions, *Working Paper*, 506 ©, *Inter-American Development Bank, Research Department, Washington, DC*. https://ideas.repec.org/p/idb/brikps/1137.html.

Dugger, W. M. & Peach, J. (2009). Economic abundance; An introduction. *M. E. sharpe, Armonk, New York*.https://www.routledge.com/Economic-Abundance-An-Introduction/Dugger-Peach/p/book/9780765623416?srsltid=Afm-BOoqcmV1Vw9nr0EBAjpokWIIe3Nm2yYADHFXC91mQHK7ocsuK643U.

Fabro, G. & Aixalá, J. (2009). Economic growth and institutional quality: global and income-level analyses. *Journal of Economic Issues*, *43*(4), 997–1023. http://www.jstor.org/stable/40647683.

Ferreira, A., Gisselquist, R. & Tarp, F. (2022). On the impact of inequality on growth, human development, and governance. *International Studies Review*, *24*(1). doi.org/10.1093/isr/viab058.

Grabowski, R. & Self, Sh. (2020). What factors influence the quality of governance institutions? An Asian perspective. *Journal of Asian Economics, Elsevier*, *70*(C). DOI: 10.1016/j.asieco.2020.101238.

Houle, Ch. (2018). Does economic inequality breed political inequality. *Democratization*, *25*(8), 1500-1518. https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1487405.

Karimi, M. S. & Heshmati Daiari, E. (2018). Do institutions matter for economic development? Evidence for ASEAN selected countries. *Iranian Economic Review*, *22*(1), 1-20. doi: 10.22059/ier.2018.65343. (In Persian).

Karl, T. (1997). The paradox of plenty: oil booms and petro-states. *Berkeley: University of California Press*. https://books.google.com/books/about/The_Paradox_of_Plenty.html?id=I0a3aY-DSZBMC.

Keohane, R. (1988). International institutions: two approaches. *International Studies Quarterly*, *32*(4), 379-396. doi: 10.2307/2600589. ISSN 0020-8833. JSTOR 2600589. S2CID 145468285.

Khoshnoodi, A., Farouji, M. D. & De Haan, J. (2022). The effect of natural resources rents on institutional and policy reform: New evidence. *Resources policy*, *78*, Article 102856. https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102856.

Kim, Y. (2021). Determining critical factors of gender inequality: the evidence from 34 OECD and non-OECD countries. *World Development Perspectives*, *21*(C). doi: 10.1016/j.wdp.2020.100284.

Lawrence, M. (2015). Political inequality: Why British democracy must be reformed and revitalized. *IPPR*. https://www.ippr.org/publications/political-inequality-why-british-democracy-must-be-reformed-and-revitalised.

Lehne, J., Mo, J. & Plekhanov, A. (2014). What determines the quality of economic institutions? Cross-country evidence. *EBRD Working Paper, 171*(c). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3121122 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3121122.

Lipps, J. & Schraff, D. (2021). Regional inequality and institutional trust in Europe. *European Journal of Political Research*, *60*(4), 892–913. https://doi.org/10.1111/1475-6765.12430.

Mehlum, H., Moene, K. & Torvik, R. (2006). Institutions and the resource curse. *The Economic Journal*, *116*(508), 1–20. https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01045.x.

Mohseni Zonouzi, S. J., Shahbazi, K. & Parnak, R. (2015). The Effects of oil revenues on good governance indicator in selected OPEC member countries. *Iranian Economic Development Analyses*, *2*(4), 117-156. doi: 10.22051/edp.2015.1903. (In Persian).

Nagel, Th. (1995). Equality and partiality (*New York, 1995; online edn*, *Oxford Academic*, *1 Nov. 2003*), https://doi.org/10.1093/0195098390.001.0001.

North, D. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, *5*(1), 97-112. doi: 10.1257/jep.5.1.97. ISSN 0895-3309.

Nussbaum, M. C. (2013), Creating capabilities: The human development approach, *Harvard University Press*. https://www.hup.harvard.edu/books/9780674072350.

Posner, A. (2024). How inequality undermines institutions. *Oxford Open Economics*,

3(1), 18-23. https://doi.org/10.1093/ooec/odad021.

Samarasinghe, Th. (2019). The relationship between institutions and economic development. *MPRA Paper 97755, University Library of Munich, Germany, revised 29 Dec 2019.* https://ideas.repec.org/p/pra/mprapa/97755.html

Savoia, A., Joshy, E. & Andrew, M. (2010). Inequality, democracy, and institutions: A critical review of recent research. *World Development, Elsevier*, 38(2), 142-154. https://ideas.repec.org/a/eee/wdevel/v38y2010i2p142-154.html.

Scherzer, J. & Sinner, J. (2006). Resource rent: Have you paid any lately. *Ecologic Research Report*. https://www.nzlii.org/nz/journals/NZJlEnvLaw/2007/10.html.

Seyyedkolaee, M., Motameni, M. & Babazadeh, S. (2024). Analyzing the nonlinear effect of inflation uncertainty on income inequality in Iran. *Macroeconomics Research Letter*, *19*(42), 93-114. doi: 10.22080/mrl.2024.27213.2083. (In Persian).

Shadlovi Chianeh, F. & Akhundzadeh, T. (2019). The impact of economic development, education and gender equality on the democracy index in OPEC member countries. *Journal of Economy and Regional Development*, *26*(17), 151-174. (In Persian).

Tofighi, H. & Y. Razlighi, H. (2016). The Effect of oil rents on the institutional quality in oil-based economies. *The Journal of Economic Policy*, *8*(16), 21-40. (In Persian).

Trovik, R. (2002). National resource, rent seeking and welfare. *Journal of Development Economics, 67*(2), 445-470. https://doi.org/10.1016/S0304-3878(01)00195-X.